

“ESKİ TÜRK EDEBİYATI METİNLERİ” ÜZERİNE

HİKMET DIZDAROĞLU

Ders kitapları; üniversitelerin, yüksekokulların ve eğitim enstitülerinin başlıca sorunlarından biridir. Kimi dallarda, özellikle Türk dili ve yazını bölümlerinde, öğrencilerin ellerine verilecek kitaplar yoktur ya da pek azdır. Öğretim üyeleri ve öğretmenler, bu durumda, ya “teksir”le ya da başka kaynaklardan yararlanarak boşluğu doldurmaya çalışırlar. Üstelik, bu yolların yeterli olduğu da söylenemez. Öğrenci, elinde, son biçimini almış ve yeterli bilgiler bulunan kitap ister; “teksir” olsun, salık verilen başka kitaplar olsun, her zaman hazır değildir, kolayca bulunamaz ve öğrenciler bunlardan yararlanamazlar.

Bu çıkmazı dikkate alan kimi öğretim üyeleri ve öğretmenler, bütün güçlükleri göğüsleyerek, kendi başlarına kitap çıkarmak, öğrencilere yardımcı olmak çabası içindedirler. Bu, görevden de öte, bir özveridir. Kâğıt ederlerinin akıl almaz ölçülere vardığı bir zamanda, kendi sınırlı olanaklarını kullanarak kitap bastırmak, gerçekten, bir yürekliliktir. Bu yürekliliği gösterenler vardır ve kutlanmaya değer böyleleri.

*Eski Türk Edebiyatı Metinleri*¹ yazarı M. Orhan Soysal, bunlardan biridir. İzmir Eğitim Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenidir. Eğitim Enstitüleri Türkçe Bölümü “Müfredat Programı”na uygun “Eski Türk Edebiyatı Metinleri” bulunmadığını göz önüne alarak, bu yapıtını hazırlamıştır. Böyle bir girişim, çekincesini de yanında getirir: Yanlış okuma, yanlış yazım, yanlış bilgi, yanlış değerlendirme ve yanlış yorum, amaca yönelik iyi niyeti, bir anda, sıfıra indirebilir. Olasıya dikkat, kaynaklara –elden geldiğince– doğru yaklaşım, bilimsel yöntemlere sıkıca bağlı kalma, bu dokunmaları bir ölçüde azaltabilir. M. Orhan Soysal, böyle bir titizlik içinde eski Türk yazını metinlerine eğilmektedir.

Kitabın önsözünde, amacını ve izlediği yolu açıklıyor bize.

1– Ortaya koyduğu yapıt, bir “metin kitabı”dır. Öğrencilerin “toplu metin bulma ve yazma güçlüğünü ortadan kaldırma” kaygısının ürünüdür.

2– Bir yazın tarihi yazmayı düşünmemiştir. Ancak, yazın tarihini “yansıtacak ve ona götürecektir bir düzenle *metin kitabı*” oluşturmuştur.

3– Metinler, karşılaştırılarak, ilk kaynaklardan seçilmiştir. Metinlerin seçiminde, lise ve lise düzeyindeki okul kitaplarında çokça rastlanan örnek-

¹ M. Orhan Soysal, *Eski Türk Edebiyatı Metinleri*, Ankara, 1979.

ler yerine, “sanatçıların ve ait oldukları edebî anlayışlarının karakteristiğini yansıtanların ve ilgi çekici olanların alınmasına” özen gösterilmiştir.

4-Kitaba geniş bir sözlük eklenmiş, burada, sözcüğün hem metin içindeki, hem de metin dışı anlamları açıklanmıştır.

5- Metinlerin doğru okunmasını sağlamak amacıyla, özel bir çevri-yazı uygulanmıştır.

6- Bir yazın tarihi olmadığı için, “yazar ve şairlerin hayatları, edebî kişilikleri ve eserleriyle ilgili gerekli bilgiler verilmemiş, metinlerden çıkarılmaya ve –özellikle– öğrencilerin araştırmalarına bırakılmıştır”.

M. Orhan Soysal, yukarıda sıraladığımız ilkeler doğrultusunda, kitabını oluşturuyor. Bunları ne ölçüde gerçekleştirmiş, aşağıda göreceğiz.

İlkin, “yazın tarihi” saplantısına yer vermemesini övgü ile karşılamalıyız. Yazın öğretiminde, bir türlü “yazın tarihi” saplantısından kurtulamamışızdır. Yazın denince, metinlerin açıklanması ve anlaşılması yerine, metinler bir yana itilerek, havada kalan bir yığın kuramsal bilgi ile sayfaları doldurmak bir “marifet” sayılmıştır. Öğrenci, okuduğu metni anlamazken, ona bu konuda yardım eli uzatılmazken; türler, kurallar, kuramlar, yazınsal sanatlar, sanatçılar hakkında yığınla bilgi aktarılır. Öğrenci, bu bilgi yükü altında ezilir, soğur, ilgi duymaz olur.

Oysa, ders kitaplarının, öbür kitaplardan ayrımı vardır. Ders kitapları, sevimli ve ilgi çekici olmalıdır. Öğrenciyi ürkütmemelidir. Bilgiyi, yerinde ve sindire sindire vermelidir. Amaç, öğrencilerin dikkatlerini metinlere çekmek, onları doğru yorumlamak, metinler aracılığı ile sanatçının özelliklerini bulmaya çalışmak, o yolla da, çağın yazınsal görünümünü kavratmaktır. Yazın öğretiminde temel öğe, kişiler değil, onların ürünleridir. O ürünler var oldukları için o sanatçılar yaşamaktadırlar. Metinlerin içerikleri yeterince aydınlığa kavuştuktan sonradır ki, onun yaratıcısına yönelir, onu sever, daha iyi anlarız.

M. Orhan Soysal’ın metinleri temel alması, doğru bir yaklaşımdır. Kaldı ki, yükseköğretimde, öğrenci, her bilgiyi “hazır” bulan bir “araç” değildir. Kendisi de araştırarak, bulacak, sonuçlar çıkaracaktır. Öğretim, tek yönlü bir etkinlik değildir. Çağdaş eğitim, öğretimin her basamağında, araştırmayı ve öğrencinin *öğrenme* eyleminin gerçekleşmesinde görev almasını öngörür. M. Orhan Soysal, bu temel kavramı benimsemiş ve eğitim açısından sağlıklı bir yol izlemiştir.

Yazar, Önsöz’de, “Çalışmamızın, amacına ne oranda ulaşabildiğini, zaman ve ilgililerin eleştirileri gösterecektir.” diyor. Biz, yazarın bu önerisi doğrultusunda, kimi saptayimlerimizi burada sıralamayı yararlı görüyoruz.

I. İçerik

Kitap, Eğitim Enstitüleri Türkçe Bölümü “Müfredat Programı”nın isterlerini gerçekleştirme amacına yönelik bir üründür. Öyle ise, o çerçeve-

nin dışına taşmamalı, yarının Türkçe öğretmenlerine ne verilmesi gerekiyorsa, onunla yetinmeli, aşırı metin yığınınından kaçınılmalı idi.

Sanız, sınır bir hayli aşılmıştır. Bol metin bir sakınca değildir, yararlıdır elbet. Ama, bir ders kitabının da belli ölçütleri vardır ve bu ölçüt bizi bir yerde bağlar. Denge bozuldu mu, metinler bir “yük” durumuna girer. Bu bakımdan, kimi metinler kitap dışı bırakılabilir.

Bir örnek verelim. Mevlâna’dan seçilen metinler, kitabın tam 39 sayfasına yayılmıştır (s. 121–159). Düşünülmeli ki, Mevlâna, Farsça yazmıştır; sayfalar boyu süren metinler ise, çeviridir. *Eski metin* deyince, çevirisi değil, aslı anlaşılır. Çeviri aracılığı ile metin inceleme yöntemi diye bir şey yoktur. Öğrenci, o çevirilere bakarak, onlardan, Mevlâna’nın hangi özelliğini çıkarabilecektir? Mevlâna’dan bu denli uzun parçalar alınacağına, birkaç sayfayı geçmeyen, bir iki örnekle yetinilseydi, yöntem bakımından daha tutarlı bir uygulamaya gidilmiş olurdu.

Divan şiirimizin ünlüleri, Mevlâna’nın çok gerisinde kalmaktadırlar. Fuzulî 23, Bakî 5, Ruhî 5, Nef’î 9, Nabi 7, Nedim 6, Şeyh Galip 10 sayfadan öteye geçememişlerdir. Apaçık bir dengesizlik karşımızdayız, yani.

İslamlık öncesi Türk yazını da kitabın birçok sayfasını kaplamaktadır (s. 5–91). Ayrıca, bu bölümdeki metinler de, Mevlâna’da olduğu gibi, asıl çeviri karışımıdır. Çevirileri azaltmak, asıl metinlerden özgün örnekler seçerek onların anlaşılmasında öğrencilere yardımcı olmak, kitaptan yararlanma oranını daha çok artırabilirdi.

Eski Türk Edebiyatı Metinleri, bugünkü durumuyla, üniversite öğrencilerine seslenir niteliktedir; Eğitim Enstitüleri “program”larını aşmış görünüyor. Sonraki basımlarda, hem metin sayıları azaltılmalı, hem de yüngül ve kolay metinler seçilmelidir.

Yoksa, Ziya Paşa’nın, ünlü koşasını yinelemek zorunluluğu doğar:

İdrâk-i maâli bu küçük akla gerekmez
Zîrâ bu terâzu o kadar sıkleti çekmez

II. Yöntem

1– Yükseköğretim düzeyinde de olsa, yalnız metinlerin aktarılması, öğrencilere bir kolaylık sağlamaz. Öğrenci, bu metinleri, *hangi bakım*’lardan ve *nasıl* işleneceğini bilmelidir. Bunun için de yazarın kılavuzluğu gereklidir.

Bu kılavuzluk, nedense, üstlenilmemiştir. Metin incelemesine örnek olarak verilen bir tek uygulama (s. 552–556), sorunu çözümlenmeye yetmez. Aynı işlem, her parça üzerinde yapılmalıydı. Metinler üzerinde hiçbir çalışma yapılmadığı için, bir seçki görünümündedir. Gerçi yazar bunu bir katkı saymaktadır (s. XIV). Ancak, ders kitabının seçki olmadığı gerçeğini anımsatmalıyız.

2- Önsözde, sanatçıların yaşamları ve kişilikleri hakkında bilgi bulma işinin öğrencilere bırakıldığı söyleniyor (s. XIV).

Bir küçük ayrımla bu düşünceye katılırız: Bu, kısa ve toplu bilgi vermeme anlamına gelmemeliydi. Yazar ve ozanlarla ilgili bölümlerin sonunda, kimliklerine ilişkin özlü bilgiler, öğrencilerin bilgi dağarcığını besleyebilirdi. Bundan kaçınılmamalıydı.

Öyle araştırmalar vardır ki, öğrencilerden, bunların tümünü izlemelerini bekleyemeyiz; ayrıca, onlardan, beklenen sonuçları çıkarmaları da kuşkuludur. Sözelimi, bugün, divan şiirinde Dehhânî, saz şiirinde Karacaoğlan'ın yaşamlarına ilişkin bilgiler, köklü değişikliklere uğramıştır. Karacaoğlan, bugüne değin sanıldığı gibi, XVII. yüzyılın malı değildir. On altıncı yüzyılda yaşadığı belgelerle tanıtlanmıştır (konumuz dışında olduğu için, burada ayrıntılı bilgi veremiyoruz).

Dehhânî hakkındaki yeni araştırmalara ise, yazımızın bir başka bölümünde değineceğiz.

Buna karşın, hiç de zorunluluk duyulmayan konularda, üniversite düzeyinde bilgi aktarımına rastlıyoruz. *Sebk-i Hindî* bunlardan biridir. *Sebk-i Hindî* (Hint biçemi), genelde, İran'da doğarak Hindistan'a geçen, divan şiirimize de yansıyan, şiir akımının adıdır. "Çok karmaşık ve zihni bir şiir tarzına verilen isimdir."²

Bu denli ayrıntılı bilginin, Eğitim Enstitüleri için gerekli olduğu savunulamaz, kanısındayız.

III. Metin yanlışları

Metin yanlışlarının sayısı, oldukça kabarıktır. Yanlışlar, kaynaklara aşırı güvenden ve onların denetlenmemesinden doğmaktadır. Hepsini, tek tek, gösterme olanağı bulunmadığından, genel görünümü yansıtmak üzere, birkaç örnekle yetineceğiz.³

1- Yunus Emre'nin *Risâle-t-iin-Nushiyye*'sinden bir koşa (s. 191):

Çü toprak *bendesê* kandâ varam ben
Sabır kilmâzısam nê bâşaram ben

Bu koşanın birinci dizesindeki *bendesê*, "bundasâ" (burada ise) olacaktır. (Hazret-i Yusuf, "Toprağım burada ise ben nereye gideyim?" diyor.)

2- Yukarıdakinin ardından gelen,

Der eyle gözleri yükârı bâkar

dizesindeki *der eyle*'nin doğrusu, "der ile" (ter ile)'dir.

² Prof. Fahir İz, *Eski Türk Edebiyatında Nazım*, I. Cilt, II. Bölüm, İstanbul, 1967, s. XLV-III. Bu akım hakkında en geniş bilgi, bu kaynakta verilmiştir (bkz. s. XLVII-LIII).

³ Özel bir çevriyazı uygulamaya derginin olanakları elvermediğinden, Arap abecesindeki *ayın*'ları, *hemze*'leri, ulamaları ayrı imlerle gösteremediğimiz gibi, çekme (med) ve uzatım (imale)ları yalnız düzeltme imiyle belirttik.

3- Yunus'un bir başka koşası:

O sâatde girû *önini* derdi
Düşirdi kendüyi vü sabrı gördi

Birinci dizedeki *önini*, “aklımı” anlamında, “öğini” sözcüğü ile değişecektir.

Düşirdi ise, “devşirdi” olacaktır. (*Devşirdi*, dizedeki aruz ölçüsüne aykırılık gösterir; ancak, sözcüğün gerçek anlamı budur.)

4- “Gayrı geyecek geydürdi ve hem durduğum yerden *erdi*.” (s. 315).
 Âşık Paşazade'nin bu tümcesindeki *erdi* sözcüğünün doğrusu “ırdı”dır; “ayırdı, uzaklaştırdı” demektir.

5- *Sehi Tezkeresi*'nden:

“...anların hıdmet-i musâhabetlerinden *devr* ve mülâzemet-i meclis-i saâdetlerinden mehcûr olmak yokdı.” (s. 406).

Tümcedeki *devr* sözcüğü, “dûr” (uzak) sözcüğü ile değişecektir. *Devr*'in, tümcede yeri ve anlamı yoktur.

6- Bunun gibi, “*habn-i mülâtefed*” tamlamasında da (s. 406), *habn* yanlışdır; “*hîn-i mülâtefed*” (şakalaşma sırasında) olması gerekir.

7- “Sultan Bâyezîd nûrullâhü kabrühün...” (*Sehi Tezkeresi*'nden, s. 406).

Bu tümcede, *nûrullâh*, “nevverullah”a dönüştürülmelidir (Allah kabrini nurlandırın, nur içinde yatsın).

8- Yine *Sehi Tezkeresi*'nden:

“alâ-i *aleyyîn-ül-müzeyyen*” tamlamasının (s. 407) *aleyyîn* sözcüğü, “*illiyûn*” olacaktır. (Cennetin en yüksek makamının yücesi).

9- *Âşık Çelebi Tezkeresi*'nden alınan metindeki *ulu helvâsı* ve *temennâ kıyası* sözcüklerinin (s. 407) doğru biçimleri “*temennâ kayası*” (dilek kayası) ve “*ölü helvası*”dır. ⁴¹⁰

10. “Âna bir kimi *urancı* ve kimi miyâncı olur.” (s. 411).

Bu tümcede *urancı*'nin bir anlamı yoktur, sözlüğe de alınmamıştır. Sözcüğün aslı “*orancı*” (çıkarıcı, yalnız kendini düşünen, hesapçı)'dır.

11- “Çünkü âni felek *müşerrif-i şeref-i ihtizâr* eyler.” (s. 412).

Tümcenin doğrusu şöyledir: “Çünkü âni felek *müşrif-i şeref-i ihtizâr* eyler.” (Vakta ki felek onu can çekişmeye yöneltir, ölüme yaklaştırır.)

12- Şeyh Galip'in gazelinden (s. 501):

Dil penbe-pûş-i dâğ u *kakum bi'düş* olan
 Olmuş gurûr-ı hırka-i peşmînden cüdâ

(*Kakum*'un ilk hecesi uzun okunacaktır.)

İlk dizenin doğru biçimi:

Dil penbe-pûş-i dâğ u *kakum-be-düş* olan

Kakum, kuzey bölgelerinde yaşayan, derisinden kürk yapılan, sansar türünden bir hayvandır. Deyimin anlamı, “sirtında *kakum* kürkü olan”dır.

13- Şeyh Galip'in aynı gazelinde, üçüncü koşanın birinci dizesi şöyle yazılmıştır:

Bî-pîç ü tâb gam olamaz tab'-ı pür-hüner

Bu durumda, dizenin anlamı bozuktur. Anlamlı kılmak için şöyle yazılmalıdır:

Bî-pîç ü tâb-ı gam olamaz tab'-ı pür-hüner

14- Şeyh Galip'in *müfteilin müfteilin fâilün* kalıbındaki gazelinin (s. 503) altıncı koşasında, ikinci dize şöyledir:

Durmayub öpmüşüm ayâğım

Aruz ölçüsüne uydurmak için, dizenin şöyle yazılması gerekir:

Dûramayub öpmüşüm ayâğım

Nitekim, Fuat Köprülü (*Eski Şairlerimiz-Divan Edebiyatı Antolojisi*, 1934, s. 585, not) ve Abdülbâki Gölpınarlı (*Şeyh Galip*, 1953, s. 65) yayımlarında ilk sözcük "duramayub"dur.

15- Şeyh Galip'in bir dördülünün (rubaisinin) dördüncü dizesi (s. 503):

Ey Yûsuf-ı sine-çâk çâk olsam da

Şeyh Galip'in bu dizesinde bir artsama (tevriye) vardır. *Sine-çâk*, Farsça bileşik sıfattır, "gönlü yaralayan" demektir. Ancak Şeyh Galip, bunu iki anlamda kullanarak Mevlevî tarikatının ünlü kişilerinden, Yûsuf-ı Sineçâk'e (?-1546) gönderme yapmıştır. Bunun için, "Sineçâk" sözcüğü de büyük harfle başlatılmalıdır.

IV. Sözlük

Kitabın sonuna, ilk bakışta, göz doldurucu, geniş bir sözlük eklenmiştir (s. 557-713). Oylumu, bu sözlüğün "her derde deva" izlenimini uyandırmaktadır. Yakından incelediğimiz zaman, sözlükte iki eksiklik bulunduğunu görürüz: Yetersizlik ve yanlışlık.

Bu sözlüğün yardımıyla kitaptaki metinleri çözümleme olanağı yoktur. Birçok sözcüğü sözlükte bulamıyoruz. Bu durumda, öğrenciler, bu ağıdalı ve karışık metinleri nasıl sökecek, nasıl işin içinden çıkacaklardır, düşünülmeğe değer.

Kitabın yeni basımlarında, bütün metinler taranarak, açıklanması gereken sözcüklerin dökümü yapılmalı, öğrencilerin karşılaşacakları güçlükleri yenmeye yardımcı bir sözlük ortaya konmalıdır.

Yanlış anlamlandırılan sayısı da az değildir. Bunlardan ancak birkaçını ele alarak, düzeltme yoluna gideceğiz.

1- *Naima Tarihi*'nden alınan şu tümceye bakalım:

"...Pâdişâh *tebdil-i câme* bostancılar ile gezdirüp..." (s. 514).

Tümcedeki *tebdil-i câme*, "giysi değiştirmek" anlamına gelir. Oysa Naima, padişahın, "değişik giysi" ile gezdiğini bildiriyor. Buna göre, "tebdil-câme" denmelidir. Bunun anlamı, "giysisi değişik, kılık değiştirmek"tir.

2- Fuzulî, *Türkçe Divan*'ının önsözündeki ünlü bağlamında (kitasında), bir harfin düşmesi ya da bir noktanın yanlış kullanımıyla, ne gibi yanlışlar ortaya çıkacağını bildirerek, “kâtip”leri kargışlar.⁴

Naima Tarihi'nden alınan metnin bir tümcesinin yazımında, bunun bir kanıtını buluyoruz.

“Hele getürdüğün kelle bir akçe değer mi? deyu *ciğer-gâh* sözler...” (s. 516).

Ciğer-gâh, “ciğerin bulunduğu yer”dir, tümcede hiçbir anlamı yoktur bu sözcüğün; *gâh*'ı *kâh* yaparsak iş düzelir. “Ciğer-kâh”, “ciğeri eksiltten” (dokunaklı, içe işleyen) demektir. Naima'nın anlatmak istediği de budur.

Ayrıca, sözcükleri asıllarına uygun biçimde yazmaya özen gösterildiği için, *ciğer*'i de Farsça söylenişinde vermelidir: *ciger*.

3- Arapça *fi'l* (fiil) sözcüğü ile, çıkma durumunu (-den) bildiren *fi* takısı birbirine karıştırılmıştır.

Sözlükte, *fi'l* (eylem, iş, davranış) maddesinde (s. 596) şu örnekleri görüyoruz: *fi'l-cümle*, *fi'l-hakika*, *fi'l-hâl*, *fi'l-hatâ*.

Bunlardan ilk üçünün yeri, *fi'l* maddesi değildir. Çünkü onunla ilgileri yoktur. O maddede yer alan *fi'l-hatâ*'nın yazımı ise yanlıştır; “hatalı iş” anlamına gelen bu tamlamanın doğru yazılışı şöyledir: *fi'l-i hatâ*.

4- Kimi sözcüklere yanlış anlam verilmiştir. Bunlardan biri, *gamunâz*'dir. Açıklamada, “arabuluculuk eden kimse” ile karşılanıyor (s. 528). *Gamunâz*, tersine, “arabozucu”dur, “arabulucu” değil:

5- Sözlükte, *geşt ü kâr* sözcüğü hem yanlış yazılmış, hem de yanlış anlam verilmiştir (s. 600).

Sözcüğün doğrusu “kişt ü kâr”dır (ekip biçme).

V. Yazım

Bilimsel yapıtlarda, özel bir çevriyazı uygulanması olasıdır. Özellikle Arapça ve Farsça sözcüklerin yazımında, böyle bir yöntem zorunludur da.

Ne var ki, işi kararında bırakmak, çevriyazıyı metinlerin dışına taşırmamak gerekir. Türk dilinde, Türk yazımı egemendir; kendi kullanımlarımızda, yabancı sözcükleri özel imlerle belirtmek zorunda değiliz.

1- Kitapta, Arapça ve Farsça sözcüklerin yazımında, “fesahat” kaygısı belirgin durumda.

Şu örneklerle bakalım: *âit* (ait), *şâir* (şair), *ahlâk* (ahlak), *zîrâ* (zira), *âdetâ* (âdeta), *İslâm* (İslam), *sâdelik* (sadelik), *dirâyet* (dirayet), *sâyesinde* (sayesinde), *pâdişâh* (padişah), *teşvik* (teşvik), *san'at* (sanat), *âhenkli* (ahenkli), *şehzâde* (şehzade), *himâye* (himaye)...

⁴ Sırası gelmişken anımsatalım ki, eski Türk yazımının yetkelerinden biri olan Sayın Hikmet İlaydın, bir yazısında (*Türk Dili*, 317, Şubat 1978), Fuzulî'nin ünlü bağlamının 3. dizesindeki *nâdir*'in *nâsir* olması gerektiğini, bunun nedenlerini açıklamıştı.

Ayraç içine aldıklarımız, *Yeni Yazım Kılavuzu* kurallarına uygun dü-
şen biçimleridir.

Kaldı ki, bir ilke birliği de yoktur bu konuda. Kimi yazımlar, bu tutu-
ma aykırı düşmektedir ve bir tutarsızlığın belirtileridir.

Edebiyat (edebiyât), *aruz* (arûz), *nadiren* (nâdiren), *kahraman* (kahramân)
ruhânî (rûhânî), *manevî* (ma'nevî), *itibaren* (i'tibâren), *mecaz* (mecâz), *hazi-
ne* (hazîne), *istilâ* (istilâ), *hükümdar* (hükümdâr)...

Ayraç içindeki yazımlar, "fesahat" gereğine uyanlardır.

2- Yazım kurallarında yapılan son değişikliklerden birisi de, "nispet
i'si"nin kaldırılmasıdır.

Bu kural uyarınca, artık, *edebi, fikri, askeri, siyasi, milli, dini, hayali*
gibi sözcüklerin sonunda, düzeltme iminin yeri yoktur.

Kitapta bu kurala da bağlı kalınmamış, hepsinde, i'lerin üzerine takke
oturtulmuştur. Bir yandan, öğrencilere, doğru yazım kuralları öğretilecek,
öte yandan, o kurallara sırt çevriyecek; bu, öğrenciyi yanıltmaz mı?

3- Eskiden, batı kökenli sözcüklerde i'leri ince okutmak için, i'den
sonraki ünlünün üzerine düzeltme imi konulurdu. Bu kural da kaldırılmıştır.

Kitapta ise, hâlâ, *Lâtîn* (s. 47), *klâsik* (s. 218, 260), *plân* (s. 426) yazım-
ları sürdürülmektedir.

4- Türkçede *etmek, olmak* eylemleriyle bir arada kullanılan Arapça
ve Farsça sözcüklerin ne zaman bitişik, ne zaman ayrı yazılacakları da *Kı-
lavuz*'da belirtilmiştir. Oradaki kuralla bağdaşmayan uygulamaya gidilmiş-
tir kitapta: *hitâbeden* (s. 218-264), *intişabetmiştir* (s. 264).

VI. Terimler

Terimlerde de eskiye bağlılık dikkati çekiyor. Türkçesi bulunmayanlar
için bunu doğal sayarız. Türkçesi bulunan yazım terimlerinde, bunlar yeğle-
nerek, ayraç içinde, eski terim verilmeliydi. Öğrenciler, böylece, terimin
Türkçesini ve yabancı dildeki karşılığını bir arada görür, karşılaştırma ola-
nağını bulurdu. Böyle bir yöntem, Türkçe terimlerin yerleşmesine de yar-
dımçı olurdu.

Bundan ötürü, *düzyazı* dururken "nesir", *çekme* yerine "med", *kısma*
karşılığı "zihaf", *uzatma* için "imale" üzerinde direnilmemeliydi.

Kitabın kısaltmalara ilişkin bölümünde, *ünlü harf* terimi geçmektedir
(s. XV). Bir dikkatsizlik ürünü sayıyoruz bunu. *Ünlü* ya da *ünsüz* terimleri,
harf'i de içerir. *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*'nde ve okul kitaplarında da böy-
le geçer.

VII. Kaynakça

Kitabın kaynakça (yazar, "Bibliyografya"yı yeğlemiş) bölümü oldukça
zengindir. Burada yalnız başvuru (yazar, bunu da *baş vurulan* biçimin-
de yazmıştır, s. 715) kitaplar yer alıyor.

Hiçbir kaynakça, tam sayılamaz. Bir araştırmacının, görmediği, bilmediği, gözden kaçırdığı kitaplar, yazılar bulunabilir. Hele, bizim gibi, dağınık bir yayın düzeni olan ülkelerde bunu olağan karşılarız.

Bu açıdan, kitabın kaynakçası bütünlenebilir. Ancak, yazar, yararlandığı kitapları kaynakçaya aldığını belirttiğinden, bütünleme yoluna gitmeyeceğiz, yazımızın kapsamı da bunu engelliyor.

Yalnız şunu söylemeliyiz: Kitaplar dışındaki kaynakları, yıllık ve dergilerde çıkan bellibaşlı inceleme ve araştırmaları da kaynakçada görmek isterdik. Çünkü, bunların içinde öyleleri vardır ki, kitaplara yansımamıştır ve süregelen yanlış kanıları kökünden değiştirecek niteliktedir. Sayın Hikmet İlaydın’ın, Anadolu’da oluşan eski Türk şiirine ve Dehhânî’ye ilişkin iki incelemesini burada anabiliriz. Bu iki inceleme, Dehhânî ve divan şiirinin başlangıcı hakkındaki geleneksel bilgilerimize büyük katkılarda bulunmakta, yanlışlarımızı ortaya koymaktadır. Bunlardan yararlanmadıkça, eski Türk yazımının “Dehhânî” bölümü eksik kalacak, divan şiirinin başlangıç zamanına ilişkin varsayımlar kesinliğe dönüşmeyecektir.⁵

Yazar, Sayın İlaydın’ın ikinci yazısını elbet göremezdi, çünkü kitapla aynı yılda çıkmıştır. Fakat, birincisi için böyle bir “özür” öne sürülemez. Kitabın basılışından dört yıl önce yayımlanmıştır. Araştırmayı görme olanağını bulsaydı, ilkin, kitabının 194–198. sayfalarındaki bilgilerde değişiklik yapacak, yeni veriler karşısında, Dehhânî adına yayımladığı *olur* (s. 202–203) ve *eyledi* (s.205–206) dönerayak-gazellerin Kemal Paşazade’ye, *leziz* dönerayaklı gazelin de (s. 203) Resmî’ye ilgin olduğu sonucuna varacaktı.

VIII. Üç uyarı

1– On beşinci yüzyılda Aydınlı Visalî’nin başlatıp Tatavlı Mahremî ile Edirneli Nazmî’nin geliştirdikleri, aruzla, süssüz, halk diline yakın, içinde atasözleri ve deyimler bulunan, *Türki-i Basit* akımından Şeyh Galip de etkilenmiştir.

Temelde divan şiiri geleneğine bağlı olduğu halde, o şiirde yenilik yapmak, Fuat Köprülü’nün deyişiyle, “mevcut çerçeveleri parçalamak ve onların üstüne fırlamak” tutkusuyla yanan Galip Dede, çeşitli denemelere girişmişti. Çağatayca bir gazel yazdı; hece ölçüsünün 4–4–3 kalıbında bir *şarkı* (aslında bir *türkü*’dür) ortaya koydu (bu parça, basılmış divanında yoktur). *Türki-i Basit* yolunda,

Döktü omuzdan puşu sâcâğını
Açtı gönüller deli bayrâğını

doğaklı (matlalı) gazeli de bu arayışlardan birinin ürünüdür.

Türki-i Basit’e daha önceki sayfalarda değinilmişti (s. 259). Şeyh Galip’ten alınan gazellerden biri (s. 502–503) bu türde olduğundan, dipno-

⁵ Hikmet İlaydın, “Anadolu Klasik Türk Şiirinin Başlangıcı”, *Türk Dili*, 277, Ekim 1974; “Dehhânî’nin Şiirleri”, *Ömer Asım Aksoy Armağanı*, Ankara, 1978, TDK Yayını.

BAŞLA

*Kâğıda ilk yazılan bir noktadır bazen
Koy noktayı oradan başla
Usuldan gelsin gerisi
Beynin bir yerinde yanan küçük ışık
Çoğu söner gider ama birisi
Bakarsın yayılır büyür
Ağaca tırmanır sarmaşık*

*Bir işlev yüklenmişse başaracak
Yürüyecek en uç tomurcuklara
Diyelim varamasa, yarı yolda kalsa
İçinde o güç var ya
Tekrar başlayacak*

Talip Apaydın

---

tunda bu özellik belirtilseydi, öğrenciler uyarılır, soyut kuralla somut örnek arasında bağlantı kurulurdu.

2- *Divan* sözcüğünün çeşitli anlamları açıklanırken, “Farsça bir sözcüktür.” deniyor (s. 196).

Kuşkusuz, bir dikkatsizliğin sonucudur bu. Çünkü *divan*, Farsça değil, Arapçadır. Belki de Farsça *divane* sözcüğünün çağrışımıyla bu yanlışlığa düşülmüştür.

3- On sekizinci yüzyılın *divan* ozanlarından, “Reis-i Şairan”, Osmanzade Taip’in bir *divanı* olduğu biliniyorsa da, bu *divan* ele geçmemiştir. Yazar, elimizde tek kasidesi bulunduğunu, bunun Fuat Köprülü tarafından yayımlandığını bildiriyor (s. 198, not: 2). Bir kasidesinin yayımlandığı doğrudur ama, “elde olan tek kaside” değildir bu. “Elde olan tek kaside” anlatımından, Osmanzade Taip’in “Elimizde bir tek kasidesi vardır.” anlamı çıkmaktadır. Oysa, eski yazma *mecmua*’larda, başka kasidelerine, gazellerine ve başka şiirlerine de rastlanmaktadır.⁶

Derginin, yazımıza ayrılan sayfaları sınırlı olduğu için, *Eski Türk Edebiyatı Metinleri*’nde rastladığımız bellibaşlı eksik ve yanlışlara değinmekle yetindik.

Yapıt, bizim gördüğümüz ve başkalarının görebileceği pürüzlerden arındırılırsa, Eğitim Enstitüleri Türkçe Bölümleri için, daha yararlı bir kaynak niteliğini kazanır. Yazarının yeteneği ve bilimsel gücü, bize bu umudu vermektedir.

⁶ Abdulkadir Karahan, “Osmanzade Taib”, *İslam Ansiklopedisi*, 95. Cüz, 1962, s. 455.